

ФОРМУВАННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ

© 2018 КУЗЬКІН Є. Ю.

УДК 336.14.352

JEL Classification: H7; R51; R58

Кузькін Є. Ю.

Формування фінансового простору місцевого самоврядування в умовах децентралізації державних фінансів

Метою дослідження у роботі є теоретичне обґрунтування структурної побудови та визначення особливостей формування фінансового простору місцевого самоврядування в умовах децентралізації державних фінансів. Визначено основні підходи до ідентифікації сутності фінансового простору: цільовий; кількісний; ресурсний; видатковий; результативний; динамічний; інституціональний. Встановлено передумови набуття місцевою владою реальної суб'єктності у фінансній сфері в рамках процесу децентралізації державних фінансів і реформування системи міжбюджетних відносин в Україні. Запропоновано визначення сутності та надано підхід щодо структуризації фінансового простору місцевого самоврядування як сукупності локалізованих у межах певної території економічних процесів і господарських відносин, результати здійснення яких у рамках дії податкового та бюджетного механізмів держави визначають на основі розробки та реалізації активної фінансової політики фінансовий потенціал, що може бути використаний для реалізації органами самоврядування на місцевому рівні діапазону рішень у сфері регіонального розвитку в межах дотримання вимог та обмежень щодо збереження стійкості фінансового стану держави та її регіонів. Доведено, що формування фінансового простору місцевого самоврядування являє собою складну послідовність розгортання економічних явищ і процесів, в ході здійснення яких відбувається утворення податкового потенціалу, бюджетного потенціалу, бюджетної ємності.

Ключові слова: фінансний простір, фінансна політика, оподаткування, державні фінанси, державний бюджет, бюджетний потенціал, бюджетна ємність.

Рис.: 1. Бібл.: 15.

Кузькін Євген Юрійович – кандидат економічних наук, доцент, директор, Департамент місцевих бюджетів, Міністерство фінансів України (вул. М. Грушевського, 12/2, Київ, 01008, Україна)

E-mail: kuzkinevgeny@gmail.com

УДК 336.14.352

JEL Classification: H7; R51; R58

UDC 336.14.352

JEL Classification: H7; R51; R58

Кузькин Е. Ю. Формирование фискального пространства местного самоуправления в условиях децентрализации государственных финансов

Целью исследования в работе является теоретическое обоснование структуры и определение особенностей формирования фискального пространства местного самоуправления в условиях децентрализации государственных финансов. Определены основные подходы к идентификации сущности фискального пространства: целевой; количественный; ресурсный; расходный; результативный; динамический; институциональный. Установлены предпосылки получения местными властями реальной субъектности в фискальной сфере в рамках процесса децентрализации государственных финансов и реформирования системы межбюджетных отношений в Украине. Предложено определение сущности, и представлен подход к структуризации фискального пространства местного самоуправления как совокупности локализованных в пределах определенной территории экономических процессов и хозяйственных отношений, результаты осуществления которых в рамках действия налогового и бюджетного механизмов государства определяют на основе разработки и реализации активной фискальной политики финансовый потенциал, который может быть использован для реализации органами самоуправления на местном уровне диапазона решений в сфере регионального развития в рамках соблюдения требований и ограничений по сохранению устойчивости финансового состояния государства и его регионов. Доказано, что формирование фискального пространства местного самоуправления представляет собой сложную последовательность развертывания экономических явлений и процессов, в ходе осуществления которых происходит образование налогового потенциала, бюджетного потенциала, бюджетной емкости.

Kuzkin Ye. Yu.

Formation of the Fiscal Space of Local Self-Government in the Context of Decentralization of Public Finances

The aim of the research is the theoretical substantiation of the structure and the definition of the peculiarities in forming the fiscal space of local self-government in the context of decentralization of public finances. The main approaches to identification of the essence of fiscal space are determined, including the targeted, quantitative, resource, expenditure, efficiency, dynamic, institutional one. The prerequisites for local authorities to achieve real subjectivity in the fiscal sphere as part of the process of decentralization of public finances and reform of the system of interbudgetary relations in Ukraine are established. There proposed the definition of the essence of the fiscal space of local self-government as a set of economic processes and economic relations localized within a certain territory, the results of which, within the framework of fiscal mechanisms of the state, determine, based on developing and implementing active fiscal policy, the financial potential that can be used for implementing by self-government authorities at the local level a range of solutions in the field of regional development in compliance with the requirements and restrictions concerning the preservation of financial sustainability of the state and its regions. Furthermore, there presented an approach to the structuring of the fiscal space of local self-government. It is proved that the formation of the fiscal space of local self-government is a complex sequence of the deployment of economic phenomena and processes, in the course of which the formation of fiscal capacity, budgetary capacity takes place.

Keywords: fiscal space, fiscal policy, taxation, public finances, state budget, fiscal capacity, budgetary capacity.

Fig.: 1. Bibl.: 15.

Ключевые слова: фискальное пространство, фискальная политика, налогообложение, государственные финансы, государственный бюджет, бюджетный потенциал, бюджетная емкость.

Рис.: 1. Библ.: 15.

Кузькин Евгений Юрьевич – кандидат экономических наук, доцент, директор, Департамент местных бюджетов, Министерство финансов Украины (ул. М. Грушевского, 12/2, Киев, 01008, Украина)

E-mail: kuzkinevgeny@gmail.com

Постановка проблеми. Належне та якісне виконання широкого кола функцій держави в різних сферах суспільного життя прямо залежить від достатності фінансового забезпечення, сформованого в рамках державного бюджету. При цьому фискальна політика має бути орієнтована не тільки на задоволення існуючих потреб у фінансуванні заходів, спрямованих на вирішення поточних завдань усталеного функціонування державного механізму, але й на розв'язання перспективних завдань, обумовлених вимогами підтримки високих темпів економічного зростання та усталеності соціально-економічного розвитку, довгострокового стимулювання господарської активності та сприяння збільшенню населення, поступовому підвищенню якості життя населення та ін.

Крім того, сучасні умови світового розвитку визначаються неухильним посиленням динамічності господарських явищ і процесів, зростанням мінливості та невизначеності трансформацій економічного середовища, джерелами яких виступають все більш помітні виявлення об'єктивних тенденцій щодо розбудови новітнього технологічного укладу, накопичення глобальних проблем і викликів, загострення кризових проявів наявних структурних диспропорцій та циклічних спадів тощо). Фискальна політика та механізм формування державного бюджету за таких умов обов'язково мають враховувати потенційні ризики виникнення різного роду непередбачуваних загроз і небезпек, протидія яким звичайно потребує оперативного здійснення додаткових бюджетних видатків, що, своєю чергою, без відповідного (перш за все, неемісійного) фінансового забезпечення можуть стати перешкодою для збереження стабільності економічного стану держави. Необхідність удосконалення та розвитку наукового обґрунтування шляхів випереджувального створення такого роду забезпечення в сучасних дослідженнях проблематики державних фінансів обумовило поширення концептуальних положень, орієнтованих на розгляд бюджетного процесу в контексті формування та розширення певного фискального простору (ФП). Особливого значення та актуальності вивчення цього питання набуває при формуванні місцевих бюджетів, оскільки саме на регіональному рівні процеси соціально-економічного розвитку держави отримують конкретний і цілеспрямований характер орієнтації впливу на задоволення індивідуальних і колективних потреб громадян у забезпеченні добробуту та високого рівня якості життя, а функціонування органів місцевого самоврядування являє собою первинну форму організації демократичного устрою суспільства.

Аналіз останніх публікацій. Вивчення теоретико-методологічних і практичних аспектів формування фіс-

Kuzkin Yevgen Yu. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Director, Department of Local Budgets, Finance Ministry of Ukraine (12/2 M. Hrushevskoho Str., Kyiv, 01008, Ukraine)

E-mail: kuzkinevgeny@gmail.com

кального простору є одним із найбільш дискусійних питань у сучасних дослідженнях у сфері державних фінансів. При цьому серед науковців відсутньою є узгодженість думок і підходів навіть відносно встановлення економічної природи та визначення складових ФП. Так, наприклад, один із авторів самої концепції фискального простору П. Хеллер [14, с. 25–26] пропонує розглядати ФП тільки як існуючі реальні можливості держави щодо залучення додаткових бюджетних ресурсів із фискальних, кредитних та інших джерел (ресурсний підхід). У розвиток цього підходу Є. Дьякова та Л. Перекрестова [2, с. 1–2], М. Хом'як [11, с. 268–269] та ін. звертають увагу на передумови формування такого роду джерел, як відбиття сформованих структурних пропорцій та кількісних параметрів національної економіки, що визначають накопичений потенціал залучення та стан ефективності використання бюджетних коштів (кількісний підхід). Крім того, в роботах Т. Єфименко [3, с. 69–71], А. Нікітішина [8, с. 137–138] та ін. робиться наголос на необхідності досягнення в рамках фискального простору збалансованості між граничним обсягом витрат бюджету на фінансування цільових державних потреб і встановленими вимогами й обмеженнями щодо підтримки платоспроможності, кредитоспроможності, фінансової стійкості та інших параметрів задовільності фінансового стану держави (видатковий підхід). Орієнтацією на цільовий характер формування фискального простору як відображення спроможності держави щодо мобілізації та акумулювання бюджетних коштів, необхідних для фінансування реалізації програм і заходів, спрямованих на вирішення проблем та завдань соціально-економічного розвитку, відзначаються позиції О. Лактіонової, О. Молдована [6, с. 312–313] та ін. (цільовий підхід).

З іншого боку, в сучасних дослідженнях все більшого поширення набувають погляди, засновані на використанні потужного дослідницького потенціалу просторово-процесного підходу (на що, зокрема, звертають особливу увагу О. Біяков [1, с. 5–7], А. Крисоватий та О. Сидорович [5, с. 67–68] та ін.), закладеного в самій концепції фискального простору. Отже, в роботах Т. Затонацької та О. Ткаченка [4, с. 120–121], Т. Єфименко [3, с. 89–90] та ін. відзначається саме управлінський аспект формування ФП як певного результату реалізації окремої державної політики розширеної мобілізації фінансових ресурсів шляхом здійснення широкого кола заходів, спрямованих на стимулювання господарської активності економічних агентів, оптимізацію витрат держави та ін. (результативний підхід). М. Хортон та А. Іванова [15, с. 1–2] пропонують навіть розглядати фискальний простір як множину можливих (прийнятних) рішень у сфері формування доходів і видатків бю-

джету («простір маневру»), що можуть бути реалізовані на базі використання сформованого фінансового потенціалу національної економіки в рамках встановлених умов та обмежень щодо підтримки фінансової стабільності держави (динамічний підхід). Надзвичайно цікавим і перспективним виглядає також використання інституціонального підходу щодо вивчення закономірностей формування фінансового простору, природа якого у роботах А. Крисоватого та О. Сидорович [10, с. 312–313], М. Хом'яка [12, с. 553–554] та ін. прямо пов'язується із господарськими процесами й актами взаємодії економічних агентів, локалізованими в рамках певного простору взаємовідносин, що сформовано механізмом державного регулювання (перш за все, його фінансовою складовою) та іншими інституціональними утвореннями ринкової економіки (позанормативні правила, рутини, статуси, ролі та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Слід, проте, відзначити, що незважаючи на наявне розмаїття підходів щодо встановлення економічної сутності та закономірностей розбудови фінансового простору, окремі теоретичні та практичні аспекти вивчення цього питання не знайшли достатнього відображення в сучасних дослідженнях. Зокрема, в переважній більшості наукових робіт, присвячених цьому питанню, проблематика утворення ФП розглядається тільки на макроекономічному рівні, в той час як регіональний вимір цього явища (в рамках якого процесно-просторові параметри реалізації фінансової політики держави знаходять характерне та специфічне практичне відображення) залишається недостатньо вивченим і потребує на додаткову увагу. Крім того, дослідження питань встановлення резервів і визначення шляхів розширення фінансового простору місцевого самоврядування на цей час набуває особливого значення та актуальності в контексті реформування державних фінансів, механізм децентралізації яких в Україні був започаткований у [9].

Постановка завдання. Метою дослідження у роботі є теоретичне обґрунтування структурної побудови та визначення особливостей формування фінансового простору місцевого самоврядування в умовах децентралізації державних фінансів.

Результати дослідження. Необхідність і доцільність розгляду регіональних аспектів формування фінансового простору в контексті зміцнення фінансового забезпечення діяльності місцевого самоврядування обумовлена насамперед фундаментальними закономірностями просторової побудови держави. Так, наприклад, ще Р. Челлен [13, с. 126] наголошував, що країна як форма існування природної території набуває ознак державності тільки за умови розбудови певної форми господарювання, що гарантує цьому фізико-географічному організму самодостатність, базою якої виступає пропорційний розподіл владних повноважень і відповідальності між його складовими (центром і периферією). В розвиток такого підходу О. Біяков [1, с. 68–69] зазначає, що в рамках просторового устрою країни загальнодержавні інститути, що регламентують господарську активність, являють собою зовнішню оболонку («каркас») економічного простору, в той час як регіональні (місцеві) владні інститути наповнюють таку оболонку конкретним

соціально-економічним змістом. При цьому саме фінансове регулювання явищ і процесів, з точки зору О. Біякова [1, с. 69], являє собою важливий елемент забезпечення цілісності та єдності просторової побудови національної економіки. З іншого боку, А. Крисоватий та О. Сидорович [10, с. 312–313] звертають увагу на системоутворюючий характер виконання фінансовим простором (як похідною від економіко-просторового устрою держави, його елементом і подобою) інституціональних функцій, в рамках здійснення яких відбувається упорядкування різних типів і форм взаємодії економічних агентів у цілісній ієрархічній системі норм, правил, статусних ролей, засобів реалізації інтересів цих агентів та ін. М. Хом'як [12, с. 554–555] в контексті розгляду питань формування фінансового простору на регіональному рівні також підкреслює велике значення інституціональних детермінант, що обумовлюють розподіл повноважень і відповідальності між центральними органами влади та місцевим самоврядуванням за різними сферами формування бюджетних доходів і витрат, а саме за такими як сфера генерації доходів, сфера видаткових повноважень, сфера залучення та обслуговування позик.

Таким чином, формування фінансового простору місцевого самоврядування (що здійснюється в рамках наданих у розпорядження його органів прав і повноважень) на макроекономічному рівні являє собою вагомий важіль впливу на територіальне розміщення продуктивних сил, розподіл населення, рух фінансових та інвестиційних потоків у масштабах усієї держави і т. ін., а на регіональному рівні виступає найважливішою передумовою для вирівнювання територіальних диспропорцій, підвищення якості та рівня життя мешканців території, розвитку інфраструктури виробництва й життєдіяльності та ін. Слід, проте, відзначити, що в Україні продуктивне використання потужного потенціалу впливу органів місцевого самоврядування на процеси соціально-економічного розвитку на регіональному рівні тривалий час гальмувалося суттєвістю наявних протиріч між, з одного боку, надзвичайно складними й розмаїтими за змістом завданнями цих органів, а з іншого – вкрай обмеженими повноваженнями, що перебували у їхньому розпорядженні. Найбільш гостро зазначені суперечності знаходили прояв саме у фінансовій сфері, оскільки на місцеве самоврядування було покладено широке коло обов'язків і відповідальності за стан і динаміку регіонального розвитку, в той час як формування фінансового забезпечення виконання зазначених функцій здійснювалося переважно шляхом централізованого перерозподілу коштів державного бюджету. Отже, необхідною передумовою для виправлення такого роду протиріч (відповідно до [9] та ін.) є реформування міжбюджетних відносин і децентралізація державних фінансів, очікуваним результатом чого має стати не простий перерозподіл повноважень у цій сфері, але формування для місцевого самоврядування належного фінансового простору, адекватного складності існуючих проблем і завдань регіонального соціально-економічного розвитку, параметрам територіального господарського комплексу, стану природного середовища території та ін. При цьому фундаментальний характер змін, що відбуваються в системі державних фінансів, полягає саме у збільшенні можливостей органів місцевого самоврядування щодо аку-

мулювання фінансового забезпечення їх діяльності, а також у створенні для них дієвих мотиваційних механізмів для розробки та реалізації на регіональному рівні активної фінансової політики.

Проте на цей час набуття місцевою владою реальної суб'єктності в фінансовій сфері обмежується недостатньою сформованістю теоретико-методологічних і концептуальних положень, в рамках використання яких було б визначено та встановлено пріоритети й імперативи розширення фінансового простору місцевого самоврядування. Очевидно, що обмеженість такого роду наукового обґрунтування значною мірою слід вважати закономірним відображенням як окресленого вище розмаїття підходів щодо встановлення сутності фінансового простору як економічного явища, так і масштабності змін, що відбуваються в ході децентралізації державних фінансів і перебудови системи міжбюджетних відносин в Україні.

Так, наприклад, О. Молдован [7, с. 98], А. Нікітішин [8, с. 137–138] пов'язують формування фінансового простору переважно із дією механізму функціонування податкової системи, сукупний вплив якої на економічну поведінку й очікування суб'єктів господарювання визначає сприятливість підприємницького клімату на різних рівнях економічної системи держави (національному, галузевому, регіональному), що, своєю чергою, через зростання господарської активності формує передумови для розширення бази оподаткування. Але в цьому випадку слід враховувати, що структурна побудова та параметри функціонування податкової системи в унітарній державі (такій як Україна) для місцевого самоврядування мають переважно поставлений ззовні (з боку центральної влади) характер, внаслідок чого на регіональному рівні існує достатньо вузький можливий діапазон ухвалення фінансових рішень, орієнтованих на використання податкових джерел розширення ФП. Крім того, за такий підхід і в цьому контексті повною мірою не враховується також потенціал збільшення позаподаткових надходжень до місцевого бюджету, резерви раціоналізації розподілу та підвищення ефективності використання коштів та ін.

Отже, Т. Затонацька та О. Ткаченко [4, с. 120–121] зазначають з цього приводу, що формування ФП складається з процесів акумулювання фінансових ресурсів у рамках реалізації активної фінансової політики, пріоритетами якої мають виступати як максимізація надходжень до бюджету (податкових платежів, державних запозичень, коштів суверенних фондів та ін.), так і оптимізація витрат на виконання відповідних державних завдань. Склад вимог щодо підтримки активного характеру виконання фінансових функцій, спрямованого на розширення фінансового простору, з точки зору О. Лактіонової [4, с. 120–121], також обов'язково має доповнюватися антикризовою та контрциклічною орієнтацією, що суттєво розширює склад і підвищує вимоги щодо забезпечення гнучкості відповідної фінансової політики. Проте й за такі підходи (що ґрунтуються на поєднанні положень ресурсної, видаткової, цільової, результативної концепції щодо встановлення сутності ФП) визначення пріоритетів розширення фінансового простору на місцевому рівні може визначитися не виправдано ретроспективним характером (не будуть

повною мірою враховуватися можливості, ризики та загрози, джерелом яких є мінливість і непередбачуваність трансформацій економічного середовища, змін тенденцій регіонального розвитку та ін.), а можливості місцевого самоврядування у фінансовій сфері будуть обмежені використанням переважно адміністративних важелів впливу. Крім того, на окрему увагу в контексті пошуку шляхів розширення фінансового простору потребують як просторовий аспект його формування (стрижневим елементом в якому виступає множина актів взаємодії економічних агентів, активність яких стає підґрунтям для виникнення локалізованих у межах території господарських явищ і процесів), так й інституціональне наповнення змісту системоутворюючої функції активної фінансової політики, через реалізацію якої здійснюється забезпечення взаємозв'язку й узгодженості, цілісності та єдності усіх рівнів економічної системи держави.

З точки зору автора, фінансовий простір місцевого самоврядування являє собою сукупність локалізованих у межах певної території економічних процесів і господарських відносин (сформованих у ході інституціонально-упорядкованої взаємодії суб'єктів, орієнтованої на реалізацію індивідуальних і колективних інтересів), результати здійснення яких в рамках дії податкової та бюджетної механізмів держави визначають на основі розробки та реалізації активної фінансової політики фінансовий потенціал, що може бути використаний для реалізації органами самоврядування (в межах наданих ним прав і повноважень) на місцевому рівні діапазону рішень у сфері регіонального розвитку, що відповідають загальнодержавним цілям і пріоритетам підтримки життєдіяльності територіальної громади, в межах дотримання вимог і обмежень щодо збереження стійкості фінансового стану держави та її регіонів. За такого підходу формування фінансового простору місцевого самоврядування являє собою складну послідовність розгортання економічних явищ і процесів, в ході здійснення яких відбувається утворення ключових елементів ФП, до складу яких слід віднести податковий потенціал, бюджетний потенціал, бюджетну ємність (рис. 1).

Податковий потенціал фінансового простору місцевого самоврядування являє собою узагальнюючу характеристику граничних можливостей та спроможності сукупності економічних процесів і господарських відносин щодо генерації фінансових результатів діяльності, які в рамках дії механізму оподаткування являють собою базу для формування податкових надходжень до державного та місцевого бюджету. Бюджетний потенціал фінансового простору є відображенням здатності місцевого самоврядування щодо залучення в додаткових (неподаткових) джерелах фінансування заходів щодо вирішення завдань та досягнення цілей регіонального розвитку, по-перше, в межах дії механізму формування державного бюджету (через міжбюджетні трансферти), по-друге, в рамках вимог збереження стабільності фінансового стану держави та її адміністративно-територіальних одиниць (при залученні позик, грантів та інших форм запозичень або фінансової допомоги), по-третє, на основі підвищення ефективності використання витратків місцевого бюджету (покращення бюджетної та адміністративно-виконавської дисципліни,

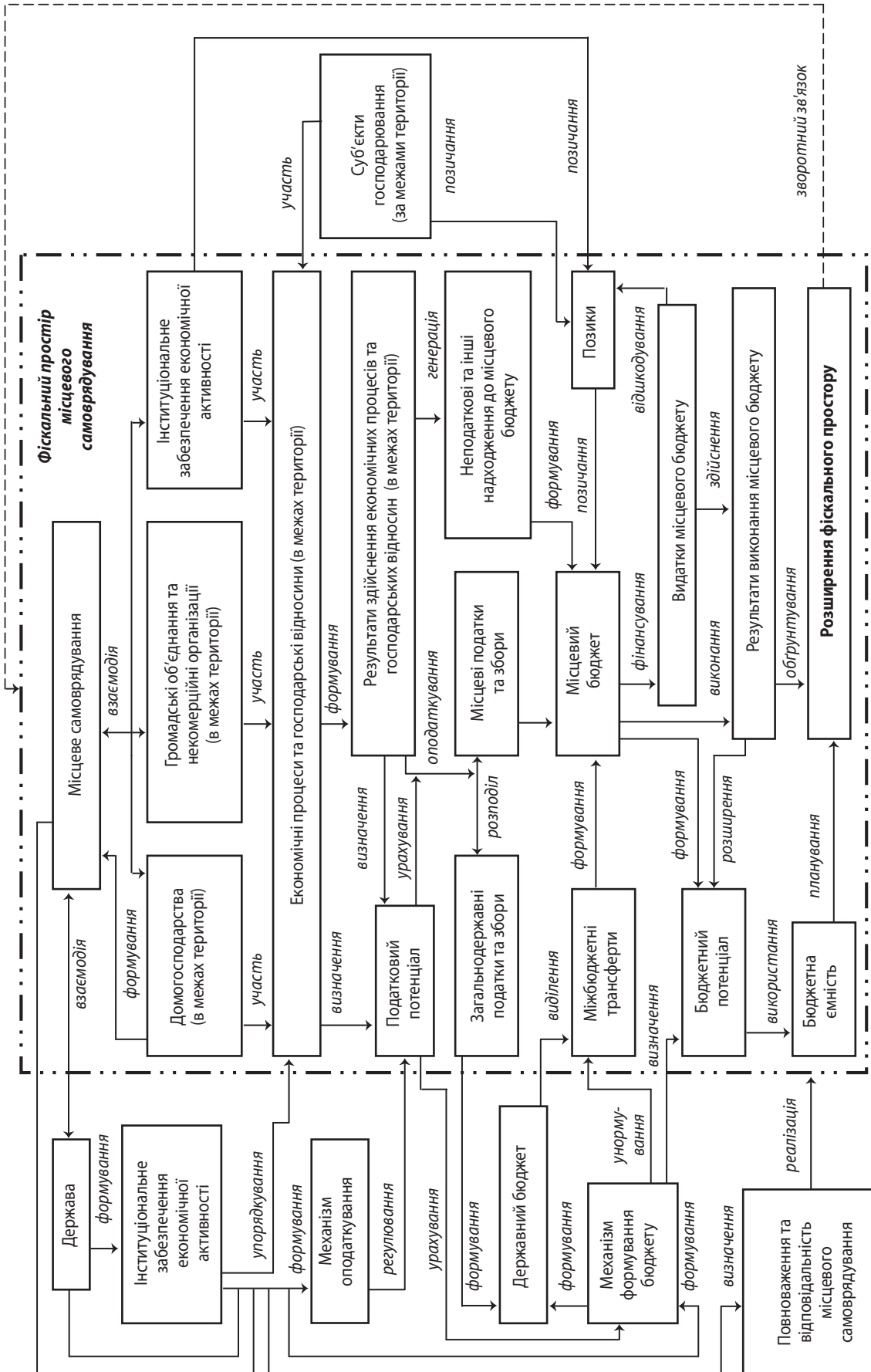

Рис. 1. Складові фіскального простору місцевого самоврядування

визначення та використання резервів економії бюджетних коштів тощо). Бюджетна ємність в цьому контексті виступає як узагальнююча системна характеристика структурної побудови фіскального простору місцевого самоврядування, яка відбиває ступень збалансованості та відповідності основних складових ФП через визначення спроможності місцевого бюджету щодо здійснення додаткових видатків. Ступень сформованості та рівень прояву цієї характеристики за такого підходу пропонується розглядати через встановлення параметрів бюджетної еластичності фіскального простору, визначення якої автор вважає за доцільне здійснювати шляхом співвіднесення сукупного розміру додаткових видатків бюджету (фактичних або прогнозованих) до обсягу необхідних для фінансування додаткових витрат бюджетних доходів (фактичних або прогнозованих).

Реалізація поданого підходу щодо структуризації та визначення закономірностей формування фіскального простору місцевого самоврядування, з точки автора, дозволить не тільки сформувати концептуальне підґрунтя щодо оптимізації розподілу повноважень і відповідальності в системі міжбюджетних відносин, але й надасть можливість підвищити обґрунтованість встановлення резервів і визначення шляхів розширення фіскального простору в умовах децентралізації державних фінансів.

Висновки. Вивчення теоретико-методологічних і практичних аспектів формування фіскального простору є одним із найбільш дискусійних питань у сучасних дослідженнях у сфері державних фінансів, додаткова актуальність і значущість розгляду якого в сучасних умовах пов'язана із масштабністю процесів реформування системи державних фінансів. Узагальнення концептуальних положень щодо вирішення цього питання дозволило визначити такі основні підходи до ідентифікації сутності ФП: цільовий; кількісний; ресурсний; видатковий; результативний; динамічний; інституціональний.

Запропоновано визначення сутності та подано підхід щодо структуризації фіскального простору місцевого самоврядування як сукупності локалізованих у межах певної території економічних процесів і господарських відносин (сформованих в ході інституціонально-упорядкованої взаємодії суб'єктів, орієнтованої на реалізацію індивідуальних і колективних інтересів), результати здійснення яких у рамках дії податкового та бюджетного механізмів держави визначають на основі розробки та реалізації активної фіскальної політики фінансовий потенціал, що може бути використаний для реалізації органами самоврядування (в межах наданих ним прав і повноважень) на місцевому рівні діапазону рішень у сфері регіонального розвитку, що відповідають загальнодержавним цілям і пріоритетам підтримки життєдіяльності територіальної громади, в межах дотримання вимог та обмежень щодо збереження стійкості фінансового стану держави та її регіонів. Встановлено, що формування фіскального простору місцевого самоврядування являє собою складну послідовність розгортання економічних явищ і процесів, в ході здійснення яких відбувається утворення ключових елементів ФП, до складу яких належать податковий потенціал, бюджетний потенціал, бюджетна ємність.

Напрямки подальших досліджень у контексті реалізації поданих підходів щодо структуризації фіскального простору місцевого самоврядування пов'язані із розвитком теоретико-методичних положень щодо оцінки бюджетної ємності та обґрунтування на цій основі рекомендацій щодо розширення ФП.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бияков О. А. Теория экономического пространства: методологический и региональный аспекты : монография. Томск : Изд-во Томского ГУ, 2004. 203 с.
2. Дьякова Е. Б., Перекрестова Л. В. Применение концепции фискального пространства в мировой практике и ее адаптация в регионах России. *Управление экономическими системами*. 2012. № 12. URL: <http://www.uecs.ru/uecs-48-482012/item/1835-2012-12-21-10-33-33>
3. Єфименко Т. І. Фіскальний простір антикризового регулювання : монографія. Київ : Академія фінансового управління, 2012. 332 с.
4. Затонацька Т. Г., Ткаченко О. Є. Теоретична сутність та особливості формування фіскального простору. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2016. № 3 (31). С. 119–125.
5. Крисоватий А. І., Сидорович Е. Ю. Онтологические предпосылки использования институционального подхода в исследовании природы фискального пространства. *Инновационное развитие экономики*. 2016. № 3-II (33). С. 67–72.
6. Лактіонова О. А. Гнучкість фіскальної політики в умовах циклічного розвитку економіки. *Бізнес Інформ*. 2014. № 6. С. 308–319.
7. Молдован О. О. Формування сприятливого податкового простору для підприємницької діяльності в Україні: ключові проблеми та шляхи їх подолання. *Економічний вісник Донбасу*. 2014. № 2. С. 98–104.
8. Нікітішин А. О. Податкове регулювання у механізмі фінансової стратегії та тактики розширення фіскального простору. *Причорноморські економічні студії*. 2017. № 21. С. 137–145.
9. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
10. Фіскальний простір сталого соціально-економічного розвитку держави : монографія / за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 332 с.
11. Хом'як М. С. Еволюція теорій і концепцій фінансового простору. *Проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 266–272.
12. Хом'як М. С. Інституційне середовище розвитку фіскального простору регіонів. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 13. С. 553–559.
13. Челлен Р. Государство как форма жизни. М.: РОССПЭН, 2008. 319 с.
14. Heller P. Back to Basics – Fiscal Space: What It Is and How to Get It. *Finance and Development*. 2015. Vol. 14 (1). P. 25–28.
15. Horton M., Ivanova A. The Size of the Fiscal Expansion: An Analysis for the Largest Countries // The International Monetary Fund. Feb. 2009. P. 1–8. URL: <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2009/020109.pdf>

REFERENCES

- Biyakov, O. A. *Teoriya ekonomicheskogo prostranstva: metodologicheskii i regionalnyy aspekty* [Theory of economic space: methodological and regional aspects]. Tomsk: Izd-vo Tomskogo GU, 2004.
- Chellen, R. *Gosudarstvo kak forma zhizni* [The state as a form of life]. Moscow: ROSSPEN, 2008.
- Dyakova, Ye. B., and Perekrestova, L. V. "Primeneniye kontseptsii fiskalnogo prostranstva v mirovoy praktike i yee adaptatsiya v regionakh Rossii" [Application of the concept of fiscal space in the world practice and its adaptation in the regions of Russia]. *Upravleniye ekonomicheskimi sistemami*. 2012. № 12. <http://www.uecs.ru/uecs-48-482012/item/1835-2012-12-21-10-33-33>
- Fiskalnyy prostir staloho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku derzhavy* [The fiscal space of sustainable socio-economic development of the state]. Ternopil: TNEU, 2016.
- Heller, R. "Back to Basics – Fiscal Space: What It Is and How to Get It" *Finance and Development* vol. 14 (1) (2015): 25-28.
- Horton, M., and Ivanova, A. "The Size of the Fiscal Expansion: An Analysis for the Largest Countries" *The International Monetary Fund*. Feb. 2009. R. 1–8. <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2009/020109.pdf>
- Khomiak, M. S. "Evolutsiia teorii i kontseptsii finansovoho prostoru" [Evolution of theories and concepts of financial space]. *Problemy ekonomiky*, no. 4 (2015): 266-272.
- Khomiak, M. S. "Instytutsiine seredovyshe rozvytku fiskalnoho prostoru rehioniv" [Institutional environment of fiscal space development of regions]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 13 (2016): 553-559.
- Krisovatyy, A. I., and Sidorovich, E. Yu. "Ontologicheskiye predposylki ispolzovaniya institutsionalnogo podkhoda v issledovanii prirody fiskalnogo prostranstva" [Ontological prerequisites for using the institutional approach in the study of the nature of fiscal space]. *Innovatsionnoye razvitiye ekonomiki*, no. 3-II (33) (2016): 67-72.
- [Legal Act of Ukraine] (2014). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
- Laktionova, O. A. "Hnuchkist fiskalnoi polityky v umovakh tsyklichnoho rozvytku ekonomiky" [Flexibility of fiscal policy in conditions of cyclical economic development]. *Biznes Inform*, no. 6 (2014): 308-319.
- Moldovan, O. O. "Formuvannya spriyatlyvoho podatkovoho prostoru dlia pidpriemnytskoi diialnosti v Ukraini: kliuchovi problemy ta shliakhy yikh podolannya" [Formation of a favorable tax space for entrepreneurship in Ukraine: key issues and ways to overcome them]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, no. 2 (2014): 98-104.
- Nikitishyn, A. O. "Podatkove rehuliuвання u mekhanizmi finansovoi stratehii ta taktyky rozshyrennia fiskalnoho prostoru" [Tax regulation in the mechanism of financial strategy and tactics of expansion of the fiscal space]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, no. 21 (2017): 137-145.
- Yefymenko, T. I. *Fiskalnyy prostir antykrizovoho rehuliuвання* [Fiscal space for anti-crisis regulation]. Kyiv: Akademiia finansovoho upravlinnia, 2012.
- Zatonatska, T. H., and Tkachenko, O. Ye. "Teoretychna sutnist ta osoblyvosti formuvannya fiskalnoho prostoru" [Theoretical essence and peculiarities of formation of fiscal space]. *Naukovi zapy-sky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Seriya «Ekonomika», no. 3 (31) (2016): 119-125.